

Gedragscode Flora- en faunawet Voor waterschappen

Goedgekeurd door het Ministerie van Economische zaken,
Landbouw en Innovatie op [datum]

Colofon

Status: Concept

Versie: 21 september 2011

Voorwoord

Na twee jaar van voorbereiding is de model gedragscode Flora- en faunawet afgerond. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft op 10 juli 2006 goedkeuring gegeven aan de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen. De gedragscode is van toepassing op een breed scala van werkzaamheden die de waterschappen uitvoeren, zoals het maaien van walkanten, baggeren, schonen van waterlopen of bij de uitvoering van inrichtingsprojecten. Als volgens de regels van de gedragscode wordt gewerkt, dan voldoen de waterschappen aan de voorwaarden die verbonden zijn aan de vrijstelling van een aantal verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet. Zonder de gedragscode moet ontheffing worden aangevraagd. De gedragscode maakt het dus eenvoudiger op een zorgvuldige manier om te gaan met de belangen van flora en fauna.

De Flora- en faunawet geeft uitvoering aan de nationale en internationale doelstellingen voor de natuurbescherming in Nederland, samen met de Natuurbeschermingswet. De Flora- en faunawet is in 2002 van kracht geworden. In februari 2005 werd de wet aangevuld met het *Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet*, waardoor de waterschappen de mogelijkheid hebben gekregen zelf regels op te stellen voor het beschermen van bepaalde soorten. De Unie van Waterschappen heeft de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, kortweg STOWA, gevraagd een voorstel hiervoor te doen.

De gedragscode is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) vastgesteld. Hierbij is een aantal aanvullende gedragsregels opgenomen die in de gedragscode zijn verwerkt. Volledigheidshalve zijn het goedkeuringsbesluit en de toelichting als bijlagen bij de gedragscode gevoegd.

De goedkeuring geldt voor een periode van vijf jaar. Op basis van een door de Unie van Waterschappen uit te voeren evaluatie van de doeltreffendheid en werkbaarheid van de gedragscode, zal de Minister van LNV na die periode een besluit nemen over verlenging van de goedkeuring. De gedragscode moet dus gezien worden als een levend document, dat te zijner tijd moet worden geëvalueerd en bijgesteld.

De waterschappen kunnen nu aan de slag met de gedragscode. Het bestuur van elk waterschap besluit of het met de gedragscode wil werken. Indien een waterschap bij bepaalde werkzaamheden niet aan de gedragsregels kan voldoen, dan dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is aan het waterschap zelf om te bepalen of een ontheffingsaanvraag nodig is. In alle gevallen is het noodzakelijk de naleving van de gedragscode goed te documenteren, zodat aangetoond kan worden dat volgens de gedragscode is gehandeld.

De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort waar het om gaat. Voorwaarde is dat onderbouwd kan worden dat geen afbreuk wordt gedaan aan het duurzaam voortbestaan van populaties beschermde soorten.

Natuurvriendelijk werken hoort bij maatschappelijk verantwoord handelen. Ecologische doelstellingen zijn onlosmakelijk verbonden met het duurzaam beheer van het watersysteem. Ik hoop dat deze gedragscode Flora- en faunawet de waterschappen helpt bij de uitvoering van hun taken, met oog op de verbetering van de kwaliteit van de regionale watersystemen.

oktober 2006

mr. ir. H.L. Tiesinga,

Bestuur Unie van Waterschappen, portefeuillehouder Watersystemen

Bij de tweede goedkeuring

Opnieuw heeft de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie goedkeuring verleend aan de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen. Net als bij de eerste goedkeuring, uit 2006, geldt ook deze goedkeuring voor een periode van vijf jaar.

De waterschappen hebben in de achterliggende jaren ervaring kunnen opdoen met het werken met een gedragscode. Uit de evaluatie, die in 2010 is uitgevoerd, blijkt dat de gedragscode erg goed heeft gewerkt. De gedragscode biedt praktisch handvat voor de waterschappen enerzijds en heeft anderzijds meer aandacht voor flora en fauna, en in het bijzonder voor beschermde dier- en plantensoorten, teweeg gebracht. En dat is winst.

Bij de tweede goedkeuring hebben we geprobeerd zo dicht mogelijk bij de tekst van de oorspronkelijke gedragscode te blijven. Aanleiding voor een grondige herziening is er namelijk niet. Tot aan de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is de gedragscode in de achterliggende periode beproefd en staande gebleven. Van een grondige herziening is eveneens afgezien, omdat juist in de komende periode de natuurregelgeving ingrijpend wordt gewijzigd. Één natuurwet, waarin Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet 1998 en Boswet opgaan, is in aantocht. De komende periode zal dan ook worden gebruikt om te bezien in hoeverre de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen daarop aanpassing behoeft.

In de gedragscode is desondanks een aantal zaken gewijzigd. In de eerste plaats is op 22 december 2009 de Waterwet in werking getreden. Naar aanleiding hiervan is de gedragscode op enkele punten aangepast (met name de paragrafen 2.2, 2.4 en 2.5). Hierdoor is ook duidelijkheid gebracht ten aanzien van retentie- en bergingsgebieden.

In de tweede plaats is de gedragscode op een aantal plaatsen aangepast als gevolg van uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Allereerst is de uitspraak¹ verwerkt, waarin de Afdeling de goedkeuring van de gedragscode in stand houdt en duidelijkheid geeft over de reikwijdte van de gedragscode. Ondermeer zijn de belangen (zoals openbare orde en bescherming van de flora en fauna) waarop de werkzaamheden zijn gebaseerd in de gedragscode explicieter aangegeven. Daarnaast is een tweetal uitspraken² uit 2009 verwerkt. Op grond van de Europese Vogelrichtlijn gaat er ten aanzien van gedragscodes een beperking uit. Deze beperking ziet op de vrijstellingsgrond *ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*. Voor werkzaamheden die hier onder vallen en waarbij vogels in het geding zijn, geldt geen vrijstelling meer en is ontheffing nodig.

In de derde plaats is in de gedragscode een onderscheid gemaakt ten aanzien van doorwerking naar derden, te weten: vergunninghouders en pachters, onderhoudsplichtigen en aannemers (paragraaf 2.3).

Een laatste wijziging die is aangebracht betreft de gehanteerde temperatuurgrens van 10°C. Deze grens, die verband houdt met de winterrust, is vervangen door een beoordeling ter zake door een deskundige.

[maand] 2011

prof. dr. S.M.M. Kuks

Bestuur Unie van Waterschappen, portefeuillehouder Watersystemen

¹ ABRvS 30 juni 2010, nr. 200909427/1/H3.

² Zie ook: ABRvS 21 januari 2009, nr. 200802863/1 en ABRvS 13 mei 2009, nr. 200802624/1.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1 Inleiding	7
1.1 Waterschappen en de Flora- en faunawet	7
1.2 Bescherming vanuit de eigen verantwoordelijkheid	7
1.3 Indeling van beschermde soorten in drie categorieën	8
1.4 Ontheffing nodig?	8
1.5 Doel van de gedragscode	10
1.6 Leeswijzer	10
2 Reikwijdte en geldigheid van de gedragscode	11
2.1 Algemeen	11
2.2 Samenhang met formele besluitvormingsprocedures	11
2.3 Doorwerking naar derden	12
2.4 Geldigheid bij bestendig beheer en onderhoud	12
2.5 Geldigheid bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	13
2.6 Geldigheid bij de bestrijding van plaagorganismen	14
3 Implementatie in de organisatie	15
3.1 Algemene uitgangspunten	15
3.2 Beleid en organisatie	16
3.3 Informatievoorziening	16
3.4 Doorwerking in de uitvoering	18
3.5 Onvoorziene omstandigheden	18
3.6 Overige aspecten	19
4 De praktische uitvoering	20
4.1 Voorbereiding van werkzaamheden	20
4.2 Uitvoering bij beheer en onderhoud	21
4.2.1 Algemeen	21
4.2.2 Maaien van kruidachtige vegetaties op bermen, dijken en schouwpaden	21
4.2.3 Schoneren van waterlopen en oevers (het natte profiel)	22
4.2.4 Baggeren van bodems, herprofilering en herstelwerkzaamheden aan oevers	24
4.2.5 Begrazen	25
4.2.6 Snoeien en dunnen van opgaande beplanting	25
4.2.7 Onderhoud aan waterkeringen	26
4.2.8 Onderhoud verhardingen	26
4.3 Uitwerking bij ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting ('nieuwe werken')	27
4.3.1 Voorbereiding van nieuwe werken	27
4.3.2 Verwijderen van bovengrond en andere graafwerkzaamheden	27
4.3.3 Sloop van kunstwerken en gebouwen	28
4.3.4 Bouwactiviteiten	28
4.3.5 Afdammen, dempen of vergraven van wateren	29
4.4 Uitwerking bij onderzoek en monitoring	29
4.5 Kalender van werkzaamheden	30
5 De tabellen 1, 2, 3 van beschermde soorten	33
5.1 Algemeen	33

5.2	De soorten van tabel 1	33
5.3	De soorten van tabel 2	35
5.4	De soorten van tabel 3 en vogels	38

Bijlage 1: Overzicht van mogelijkheden tot vrijstelling van de vergunningplicht voor waterschappen	41
---	-----------

Bijlage 2: Achtergronden bij de Flora- en faunawet en de gedragscode	42
---	-----------

Bijlage 3: Goedkeuringsbesluit	46
---------------------------------------	-----------

1 Inleiding

1.1 Waterschappen en de Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet ziet toe op de duurzame instandhouding van dier- en plantensoorten in Nederland. In aanvulling daarop is ook de Natuurbeschermingswet van kracht, die toeziet op de bescherming van (natuur)gebieden. Tezamen vormen deze twee wetten de nationale implementatie van het Europese natuurbeschermingsbeleid. De Flora- en faunawet kent in relatie tot het werk van de waterschappen een aantal verbodsbepalingen (artikel 8 tot en met 12), maar ook voorwaarden waaronder bepaalde handelingen mogen plaatsvinden (artikel 75). Die voorwaarden zijn in 2005 verruimd en uitgewerkt in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). De voorwaarden worden stringenter naarmate de activiteiten ingrijpender zijn en de aanwezige soorten meer bedreigd worden in hun voortbestaan in Nederland. Bepaalde activiteiten zijn alleen vrijgesteld, mits gewerkt wordt volgens een door de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie goedgekeurde gedragscode. Hieronder valt onder meer het regulier beheer en onderhoud. Dit document presenteert de gedragscode Flora- en faunawet voor waterschappen.

In de Flora- en faunawet is natuurvriendelijk werken uitgangspunt. Deze wet spreekt van een 'algemene zorgplicht' (artikel 2). De wetgever schrijft daarbij geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de uitvoerder, in dit geval het waterschap.

Voor de waterschappen komt de algemene zorgplicht op het volgende neer:

- het in redelijkheid vermijden van activiteiten waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten;
- zorgen dat op hoofdlijnen bekend is waar in het beheergebied actuele natuurwaarden en bijzondere potenties aanwezig zijn;
- zorg besteden aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden (biodiversiteit).

Voor een aantal beschermde soorten vraagt de wet een aantal extra waarborgen. De gedragscode moet gezien worden als de concretisering van de algemene zorgplicht voor die soorten. Bijlage 1 geeft in tabelvorm aan in welke situaties de gedragscode als een vrijstelling kan gelden en wanneer een ontheffing verplicht is.

1.2 Bescherming vanuit de eigen verantwoordelijkheid

Voorheen legde de Flora- en faunawet de bescherming van de beschermde soorten met behulp van een vergunningensysteem (ontheffingen) per situatie dwingend op. Met ingang van 23 februari 2005 biedt het Vrijstellingsbesluit³ sectoren meer mogelijkheden om de bescherming vanuit een eigen verantwoordelijkheid en op eigen wijze op te pakken. Dat geldt met name voor de uitvoering van werkzaamheden in het kader van:

- bestendig beheer en onderhoud;
- bestendig gebruik;
- ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ('nieuwe werken').

Daar staat tegenover dat de wetgever meer waarborgen wenst ten aanzien van de gevolgen van bovengenoemde werkzaamheden, door te werken met een door de sector op te stellen gedragscode.

³ Bedoeld wordt het Besluit van 10 september 2004, houdende wijziging van een aantal maatregelen van bestuur in verband met wijziging van artikel 75 van de Flora- en faunawet en enkele andere wijzigingen (Staatsblad 501, 2004). Dit besluit staat bekend als het 'Vrijstellingsbesluit'. Het Vrijstellingsbesluit is helder toegelicht in de brochure Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten! (http://www.hetinvloket.nl/portal/page?_pageid=122,1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=19605).

1.3 Indeling van beschermde soorten in drie categorieën

Naar aanleiding van het Vrijstellingsbesluit zijn drie categorieën beschermde soorten aangewezen. Deze zijn te vinden in de tabellen 1 tot en met 3 in hoofdstuk 5 van deze gedragscode. Het gaat in alle gevallen om in Nederland of Europa zeldzame, kwetsbare of bedreigde dier- en plantensoorten. Doorgaans komen deze soorten slechts op specifieke plekken voor, maar sommige soorten hebben een brede, diffuse verspreiding, zoals de bittervoorn in poldersloten. Alleen voor de soorten in tabel 2 en 3 en vogels is een gedragscode nodig. Deze soorten worden in deze gedragscode aangeduid als de categorie 'juridisch zwaarder beschermde soorten'.

Tabel 1 Algemene soorten

Voor deze soorten geldt de lichtste vorm van bescherming. Voor de werkzaamheden genoemd in paragraaf 1.2 hoeft geen ontheffing te worden aangevraagd. Daarom vallen deze soorten buiten het bereik van deze gedragscode. Uiteraard geldt wel altijd de algemene zorgplicht.

Tabel 2 Overige soorten: vrijstelling met gedragscode

Het betreft een aantal minder algemene, veelal zeldzame en/of bedreigde soorten waarvoor een ontheffing vereist is voor schadelijke ingrepen, tenzij men werkt met behulp van een door de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie goedgekeurde gedragscode. De vrijstelling met een gedragscode is alleen van toepassing op werkzaamheden die kunnen worden aangeduid als 'bestendig beheer en onderhoud', 'bestendig gebruik' of als 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Tabel 3 Soorten genoemd in bijlage 1 van het Vrijstellingsbesluit en in bijlage IV van de Habitatrichtlijn

Het gaat om zeldzame en veelal bedreigde soorten, waaronder de soorten die bescherming genieten vanuit de Europese Habitatrichtlijn. Voor deze soorten is een ontheffing vereist voor schadelijke ingrepen, tenzij men werkt met behulp van een door de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie goedgekeurde gedragscode. De gedragscode kan bij deze soorten alleen gelden voor werkzaamheden die vallen onder 'bestendig beheer en onderhoud' en 'bestendig gebruik'. De gedragscode is daarom voor de in deze tabel genoemde soorten niet van toepassing op werkzaamheden die vallen onder de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' (nieuwe werken). In dat geval moet altijd een ontheffing worden aangevraagd.

Vogels

Ten aanzien van alle in het wild levende vogels, waaronder soorten genoemd in de Europese Vogelrichtlijn, is een ontheffing vereist voor schadelijke ingrepen, tenzij men werkt met behulp van een door de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie goedgekeurde gedragscode. De gedragscode kan bij deze soorten alleen gelden voor werkzaamheden die vallen onder 'bestendig beheer en onderhoud' en 'bestendig gebruik'. De gedragscode is daarom voor vogels niet van toepassing op werkzaamheden die vallen onder de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' (nieuwe werken). In dat geval moet altijd een ontheffing worden aangevraagd.

1.4 Ontheffing nodig?

Een ontheffing is nodig als - ondanks toepassing van de gedragscode - de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats van een soort niet kan worden gegarandeerd door het nemen van mitigerende maatregelen. Het gaat hierbij om de functies van het leefgebied, die er voor zorgen dat een soort succesvol kan rusten of voortplanten. Bijvoor-

beeld migratieroutes of foerageergebieden. Bij de beoordeling door de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie komen de volgende vragen aan de orde:⁴

1. is er sprake van een bij de wet genoemd belang, zoals volksgezondheid of openbare veiligheid?⁵ (behalve bij tabel 2 soorten)
2. is er geen andere bevredigende oplossing? (behalve bij tabel 2 soorten)
3. komt de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in gevaar?

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie beoordeelt vervolgens of het wettelijk belang zwaarder weegt dan het overtreden van de verbodsbepaling(en).

Tabel 2 soorten

Voor soorten van tabel 2 verloopt de beoordeling van een ontheffingsaanvraag aan de hand van de zogenoemde lichte toets. Getoetst wordt of de werkzaamheden geen afbreuk doen aan de gunstige staat van instandhouding van een soort.

Tabel 3 soorten

Voor soorten van tabel 3 verloopt de beoordeling van een ontheffingsaanvraag aan de hand van de zogenaamde uitgebreide toets. Hierbij komen alle drie de genoemde vragen aan de orde.

Voor soorten als genoemd in bijlage 1 van het Vrijstellingsbesluit kan ontheffing worden aangevraagd op grond van de belangen uit dit besluit. De meest voorkomende belangen waarvoor in de praktijk ontheffing wordt aangevraagd zijn:⁶

- bescherming van flora en fauna (b);
- volksgezondheid of openbare orde (d);
- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten (e);
- uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling (j).

Voor soorten als genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn geldt dat alleen ontheffing kan worden verkregen op grond van een belang uit de Habitatrichtlijn. Dat zijn:

- bescherming van flora en fauna (b);
- volksgezondheid of openbare orde (d);
- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten (e).

Vogels

Voor vogels kan alleen ontheffing worden verkregen op grond van een belang uit de Vogelrichtlijn. Dat zijn;

- bescherming van flora en fauna (b);
- veiligheid van het luchtverkeer (c);
- volksgezondheid of openbare orde (d).

⁴ Zie uitgebreider: de brochure Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora-en faunawet (http://www.hetInvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=41764).

⁵ Voor een meer uitgebreide opsomming van belangen zie verwezen naar pagina 17 van de brochure Buiten aan het Werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren! (http://www.hetInvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=19605).

⁶ De letter verwijst naar de corresponderende letter in artikel 2 van het Besluit vrijstelling bescherming dier- en plantensoorten ('Vrijstellingsbesluit').

1.5 Doel van de gedragscode

De gedragscode Flora- en faunawet stelt de waterschappen in staat gebruik te maken van de mogelijkheden die het Vrijstellingsbesluit biedt. Door te werken volgens de voorwaarden van het Vrijstellingsbesluit vervalt de administratieve last die met het aanvragen van onthefingen is gemoeid. De gedragscode bevordert daarnaast de structurele inbedding van soortbescherming in het handelen van de waterschappen en schept duidelijkheid vooraf. De kans op een probleemloze voortgang van de uitvoering van werkzaamheden neemt daardoor toe.

1.6 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft aan op welke waterschapsactiviteiten de gedragscode betrekking heeft. De hoofdstukken 3 en 4 vormen samen de inhoud van de gedragscode, waarbij hoofdstuk 4 ingaat op het concreet handelen bij de uitvoering van werkzaamheden. De soorten waar het in deze gedragscode om gaat staan vermeld in hoofdstuk 5.

Bijlage 1 geeft in tabelvorm aan in welke situaties de gedragscode als een vrijstelling kan gelden en wanneer een ontheffing verplicht is. Bijlage 2 biedt achtergronden bij de Flora- en faunawet en het Vrijstellingsbesluit. Bijlage 3 bevat het goedkeuringsbesluit van de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie.

2 Reikwijdte en geldigheid van de gedragscode

DIT HOOFDSTUK GEEFT AAN OP WELKE WATERSCHAPSACTIVITEITEN DE GEDRAGSCODE BETREKKING HEEFT.

2.1 Algemeen

De gedragscode geldt als vrijstelling van de ontheffingsplicht voor de soorten van de tabellen 2 en 3 en vogels uit hoofdstuk 5. Dit zijn over het algemeen zeldzame en bedreigde dier- en plantensoorten. In deze gedragscode zullen deze worden aangeduid als 'de juridisch zwaarder beschermde soorten'.

Bij naleving van deze gedragscode geldt de vrijstelling uitsluitend voor de uitvoering van werkzaamheden in het kader van:

- bestendig beheer en onderhoud;
- ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ('nieuwe werken').

Deze werkzaamheden worden in dit hoofdstuk nader benoemd. Het betreft werkzaamheden die het waterschap uitvoert in het kader van zijn wettelijk opgedragen taak. Voor alle genoemde werkzaamheden geldt dat zij plaatsvinden in het kader van de volksgezondheid en openbare orde en/of de bescherming van de flora- en fauna.

Het Vrijstellingsbesluit biedt de mogelijkheid om ook werkzaamheden in het kader van 'bestendig (mede)gebruik' onder de gedragscode te brengen. De categorie 'bestendig gebruik' is echter op waterschappen niet of in uitzonderingsgevallen van toepassing en is om die reden in deze gedragscode niet nader uitgewerkt.

De gedragscode geldt niet als vrijstelling voor werkzaamheden die benutting of economisch gewin tot doel hebben. Over het algemeen zullen dit soort werkzaamheden niet door een waterschap uitgevoerd worden.

De gedragscode heeft alleen betrekking op de in de Flora- en faunawet beoogde soortbescherming en heeft dus geen betrekking op eventuele andere verplichtingen die voortvloeien uit de ecologische doelstellingen van de Natuurbeschermingswet of de Kaderrichtlijn Water.

2.2 Samenhang met formele besluitvormingsprocedures

Daar waar het waterschapsbestuur besluiten neemt op grond Hoofdstuk 5 van de Waterwet, moet het bestuur op grond van de Algemene wet bestuursrecht en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur rekening houden met alle betrokken belangen. Dat betekent dus dat ook de belangen van flora en fauna bij de afweging moeten worden betrokken. Men moet dan in het besluit specificeren hoe in de uitvoering wordt voldaan aan de eisen van de Flora- en faunawet. Als wordt voorzien dat de uitvoering van het besluit een wezenlijk negatieve invloed heeft op de instandhouding van beschermde soorten, dan zal in het besluit moeten worden aangegeven of gebruik wordt gemaakt van de gedragscode of dat een ontheffing zal worden aangevraagd. Dit geldt zowel voor besluiten in de aanleg- als in de gebruiksfase van een waterstaatswerk.

2.3 Doorwerking naar derden

Het gebruik van de gedragscode door derden verdient in het algemeen aanbeveling. De gedragscode heeft echter geen verplichtende doorwerking naar derden. Het waterschap heeft namelijk niet de bevoegdheid om derden verplichtingen op te leggen die uit de Flora- en faunawet voortvloeien.

Onderscheid kan worden gemaakt naar verschillende categorieën derden:

1. Vergunninghouders en pachters;
2. Onderhoudsplichtigen.

1. Vergunninghouders en pachters

De gedragscode heeft geen doorwerking naar derden, zoals vergunninghouders of pachters. Het waterschap heeft niet de bevoegdheid om (mede)gebruikers van terreinen, bijvoorbeeld bij verpachting of recreatief medegebruik, verplichtingen op te leggen die voortvloeien uit de Flora- en faunawet. Die bevoegdheid ontbreekt ook bij vergunningverlening. Gebruikers van waterschapsterreinen of vergunningaanvragers zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen, zij dienen te handelen conform een goedgekeurde gedragscode of ontheffing aan te vragen bij de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie wanneer beschermde soorten in het geding zijn.

2. Onderhoudsplichtigen

Het waterschap kan op grond van de keur een onderhoudsplicht aan derden opleggen. Daarbij kunnen belangen van flora en fauna in geding zijn. Het waterschap heeft belang bij een duurzame voortzetting van deze onderhoudsplicht. Derhalve heeft het waterschap er ook belang bij om te bevorderen dat de uitvoering van deze verplichtingen in goede orde verloopt en binnen de wettelijke kaders van de Flora- en faunawet worden uitgevoerd. Het waterschap bevordert derhalve dat onderhoudsplichtigen deze verplichtingen volgens de gedragscode uitvoeren.

Onderhoudsplichtigen zijn er ondanks het voorgaande zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen, zij dienen bij het uitvoeren van de onderhoudsplicht te handelen conform een goedgekeurde gedragscode, bijvoorbeeld die van het waterschap, of ontheffing aan te vragen bij de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie wanneer beschermde soorten in het geding zijn.

Aannemers

In tegenstelling tot de voorgaande twee categorieën werken aannemers in opdracht van het waterschap (en daarmee onder verantwoordelijkheid van het betreffende waterschap). Derhalve in een civielrechtelijke relatie. Het waterschap zal zich er in de opdrachtverlening van moeten verzekeren dat aannemers volgens haar eisen, in dit geval volgens de gedragscode, hun werkzaamheden uitvoeren.

Overigens zijn aannemers net als andere derden er ondanks het voorgaande zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden.

2.4 Geldigheid bij bestendig beheer en onderhoud

De Flora- en faunawet verstaat onder 'bestendig beheer en onderhoud' werkzaamheden die gericht zijn op het handhaven van de bestaande situatie. Dat wil zeggen: het in stand houden van waterstaatswerken volgens of binnen de legger (of de keur). Maatregelen zijn soms ingrijpend, zoals bij maaien of baggeren, maar zijn tevens een voortzetting van het beheer in het verleden. De werkzaamheden vinden doorgaans plaats in een cyclisch regime. Meestal is er voor deze werkzaamheden een beheer- of onderhoudsplan. Het voorkomen van soorten is vaak afhankelijk van het gevoerde beheer. Continuering is vaak een voorwaarde voor het voortbestaan van deze soorten ter plaatse. Werkzaamheden die buiten de legger of de

leggerafmetingen vallen (veelal grootschalig en/of achterstallig onderhoud) voldoet niet aan de hierboven genoemde criteria en vallen daarom in de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Naleving van de gedragscode geldt binnen de kaders van paragraaf 2.1 als een vrijstelling voor de volgende werkzaamheden.

Onderhoud aan en beheer volgens of binnen de legger of leggerafmetingen van onder andere⁷:

- waterkeringen
- wateren
- ecologische verbindingen
- oeverbeplanting/beekbegeleidende houtwallen/natuurvriendelijke oevers
- meestromende bergingen en nevengeulen
- kikkerpoelen langs waterlopen
- retentie- en bergingsgebieden
- kunstwerken
- transportstelsels
- zuiveringsinstallaties
- helofytenfilters
- slibverwerkingsinstallaties
- wegen, wegbermen, bermsloten
- bermen en onderhoudspaden langs waterlopen
- kunstwerken van wegen en waterlopen
- vaarwegen en havens
- voorzieningen ten behoeve van de bescherming van de waterstaatkundige infrastructuur of ter bescherming van flora en fauna, zoals hekwerken en afrasteringen. Deze kunnen onder andere zijn getroffen in het kader van recreatief medegebruik.

Baggeren of herprofilieren volgens of binnen de legger of leggerafmetingen van onder andere:

- wateren
- zandvangens in beken
- poelen en dobben
- stedelijk water
- vaarwegen en havens
- depots

2.5 Geldigheid bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

De Flora- en faunawet verstaat onder 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' nieuwe activiteiten of activiteiten die een sterke wijziging ten opzichte van het verleden inhouden, zoals de aanleg van een kade of het dempen van een watergang. De werkzaamheden zijn voor de aldaar voorkomende soorten ingrijpend. De activiteiten vonden bovendien niet regelmatig of jaarlijks plaats, zoals het geval is bij beheer- en onderhoudswerkzaamheden.

De gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor werkzaamheden in het kader van 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' als die schadelijk zijn voor de zwaarst beschermde categorie

⁷ Voor zover de werkzaamheden tot doel hebben om het watersysteem te laten voldoen aan de maatvoering die in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/afvoercapaciteit of doorstroomprofiel.

(soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5). Voor schadelijke handelingen op plaatsen waar deze soorten voorkomen dient men over een ontheffing te beschikken.⁸

Naleving van de gedragscode geldt binnen de kaders van paragraaf 2.1 en 2.2. als een vrijstelling voor de volgende werkzaamheden (uitsluitend voor zover het de soorten van tabel 2 uit hoofdstuk 5 betreft).

De aanleg van onder andere:

- waterkeringen
- wateren
- retentie- en bergingsgebieden
- ecologische verbindingen
- wegen, wegbermen en bermsloten
- vaarwegen en havens
- tijdelijke depots
- voorzieningen ten behoeve van de bescherming van de waterstaatkundige infrastructuur of ter bescherming van flora en fauna, zoals hekwerken en afrasteringen. Deze kunnen onder andere worden getroffen in het kader van recreatief medegebruik.

Baggeren of herprofilieren buiten de legger of leggerafmetingen van onder andere:

- wateren (met inbegrip van beekherstel en hermeandering)
- oevers en walkanten
- waterkeringen
- demping

De bouw van onder andere:

- kunstwerken
- transportstelsels
- gebouwen
- zuiveringsinstallaties
- slibverwerkingsinstallaties

De sloop van onder andere:

- gebouwen
- kunstwerken
- installaties

2.6 Geldigheid bij de bestrijding van plaagorganismen

Deze gedragscode geldt niet als vrijstelling voor het beheer en de schadebestrijding van plaagorganismen, zoals de muskusrat of de grote waternevel. Voor deze situaties gelden de artikelen 65 tot en met 74a van de Flora- en faunawet.⁹

⁸ Zie ook de brochure Buiten aan het Werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren! (http://www.hetInVloket.nl/portal/page?_pageid=122,1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=19605).

⁹ Zie voor een toelichting op deze artikelen de brochure Beheer en schadebestrijding, over de Flora- en faunawet in Nederland (http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640321&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=14735).

3 Implementatie in de organisatie

DIT HOOFDSTUK BESCHRIJFT DE VERANTWOORDELIJKHEDEN DIE HET WATERSCHAP OP ZICH NEEMT EN HOE INVULLING WORDT GEGEVEN AAN HET BEGRIJP 'ZORGVULDIG HANDELEN.' DE CONCRETISERING IN WERKPROTOCOLLEN IS GEGEVEN IN HOOFDSTUK 4.

3.1 Algemene uitgangspunten

De gedragscode bevat een aantal procesafspraken, maar biedt ook een concreet stappenplan voor veel voorkomende werkzaamheden. Voor de vrijstelling van de ontheffingsplicht dient het waterschap de overeengekomen gedragsregels in de praktijk na te leven. Ieder waterschap heeft zich individueel verbonden aan de gedragscode door middel van een besluit van het waterschapsbestuur.

Handelen volgens de gedragscode is alleen vereist op plaatsen waar beschermde soorten van tabel 2 en 3 en vogels uit hoofdstuk 5 voorkomen, dat wil zeggen, waar zonder de gedragscode een ontheffing zou moeten worden aangevraagd. Daarnaast is altijd - voor alle soorten - een zekere basiszorgplicht van toepassing (de algemene zorgplicht, zoals omschreven in de Flora- en faunawet).

Deze gedragscode is een basisgedragscode. De gedragscode kan voor specifieke situaties met nadere beschermende maatregelen worden uitgebreid. De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort waar het om gaat.

Uitgangspunt voor de concrete uitwerking in werkprotocollen is de strategie: negatieve effecten voorkomen → effecten beperken → schade compenseren. Het waterschap wijkt pas af van het voorkeurscenario als dat vanwege de primaire waterschapstaken in redelijkheid niet anders kan. Als blijkt dat schade gecompenseerd moet worden, is ontheffing vereist (de gedragscode is niet van toepassing).

Van de werkwijze die is beschreven in hoofdstuk 4 kan onder voorwaarden worden afgeweken.¹⁰ Deze voorwaarden zijn:

1. de afwijking dient overtuigend in het project- of onderhoudsplan te worden gemotiveerd;
2. voorwaarde is dat op basis van een deskundigenoordeel onderbouwd wordt dat die andere werkwijze geen afbreuk doet aan het duurzaam voortbestaan van (populaties van) beschermde soorten, of zelfs beter is voor die soort(en).

Als daar niet aan wordt voldaan, dan geldt de wettelijke plicht om ontheffing aan te vragen.

Wanneer het gaat om soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5 is afwijken alleen toegestaan voor activiteiten in het kader van 'bestendig beheer en onderhoud' indien bovendien kan worden aangetoond dat de werkzaamheden niet op een andere plaats, een ander moment of op een minder schadelijke manier kunnen worden uitgevoerd.

De gedragscode geldt niet als vrijstelling voor het uitvoeren van werkzaamheden in het kader van 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' ('nieuwe werken') voor de soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5. In dergelijke gevallen dient een ontheffing te worden aangevraagd.

De gedragscode heeft alleen betrekking op de soorten van tabel 2 en 3 en vogels uit hoofdstuk 5.

¹⁰ Zie uitgebreider: Brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 23 augustus 2006 (als bijlage 3 bij deze gedragscode opgenomen).

De gedragscode geldt als een aanbeveling voor de soorten die vermeld worden in tabel 1 uit hoofdstuk 5 en voor de soorten die vermeld worden in de Rode Lijst van zeldzame en/of met uitsterven bedreigde dier- en plantensoorten (voor zover deze niet onder de bescherming van de Flora- en faunawet vallen). Het gaat in dit laatste geval om een groot aantal bedreigde, weinig voorkomende soorten hogere planten, mossen, korstmossen, insecten en andere ongewervelde dieren.

3.2   Beleid en organisatie

Een waterschap dat deze gedragscode overneemt verplicht zich om het zorgvuldig handelen ten aanzien van de juridisch zwaarder beschermde soorten op hoofdlijnen te verankeren in zijn strategie en beleid van het waterschap. Bijvoorbeeld in het waterbeheerplan en het beheer- en onderhoudsplan.

Het waterschap zal de bescherming van de juridisch zwaarder beschermde dier- en plantensoorten en hun leefgebieden in redelijkheid leidend laten zijn bij de planning van beheeractiviteiten en inrichtingsprojecten, binnen de randvoorwaarden die primaire waterschapstaken, logistieke en financiële mogelijkheden stellen.

Het waterschap maakt een overzicht van de juridisch zwaarder beschermde soorten waarvoor het waterschap gezien de verspreiding en de afhankelijkheid van het water(beheer)-systeem een bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Indien de gedragscode daar niet in voorziet, stelt het waterschap voor deze soorten aparte protocollen op.

Het waterschap ontwikkelt een overzicht of groslijst van soortbeschermende werkmethoden en maatregelen die relevant zijn voor de specifieke omstandigheden binnen het waterschap en past die toe bij de uitvoering van werkzaamheden.

Het waterschap houdt bij de aanschaf van nieuw materieel rekening met de mogelijkheden die er zijn voor zorgvuldige omgang met de aanwezige flora en fauna.

3.3   Informatievoorziening

Het waterschap baseert zijn handelen op de beschikbare kennis over de ecologie en de bescherming van de soorten in zijn werkgebied. Het waterschap zal in beginsel geen fundamenteel of toegepast onderzoek starten, zoals naar ingreep/effectrelaties.

Het waterschap zorgt ten behoeve van zijn beheer- en onderhoudsplannen en voor de daarop gebaseerde bestekken voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het vóórkomen van de juridisch zwaarder beschermde soorten. Voldoende dekkend en actueel betekent dat ten minste de informatie over het voorkomen van beschermde soorten toereikend is om als onderlegger te dienen voor het bedrijfsmatig organiseren van het beheer en onderhoud in een cyclisch regime van 5 tot 10 jaar.

Bestaande gegevens worden optimaal gebruikt en ontbrekende informatie wordt zo nodig aangevuld. De gebruikte verspreidingsgegevens zijn maximaal 1 tot 10 jaar oud, afhankelijk van de te beschermen soort. Inventarisaties kunnen per soortgroep of deelgebied gefaseerd worden uitgevoerd. De schaalgrootte van het onderzoek is maximaal 1 x 1 km en bij voorkeur meer gedetailleerd.¹¹ De gegevens worden vastgelegd op een kaart. Eventuele markering in het veld is hierop aanvullend. Let op bij eventuele markering in het veld op de her-

¹¹ Voor een waterschap is het van praktisch belang dat de verspreidingsgegevens gedetailleerde informatie bevat over het object van het beheer en onderhoud. Dit vraagt dus om een betrekkelijk gedetailleerd onderzoek. Bij minder specifieke informatie gelden immers de voorgeschreven maatregelen voor een veel groter oppervlak en ontstaat onduidelijkheid over het specifiek gewenste beheer ter garantie van het duurzaam voortbestaan van de soorten waar het om gaat. Er is geen juridische, wel een praktische voorkeur voor gedetailleerde informatie.

kenbaarheid daarvan door predatoren. De inventarisatie van soorten gebeurt door een ecologisch deskundig persoon¹².

Verspreidingsgegevens kunnen ook bestaan uit een kaart van de (potentieel) geschikte leefgebieden in combinatie met het voorkomen van de soort in de regio. De inventarisatie kan desgewenst eerst worden toegespitst op de kansrijke leefgebieden en later meer gebiedsdekkend worden gemaakt. Bijvoorbeeld eerst de watergangen met een natuurfunctie, later de overige watergangen.

Ten behoeve van de uitvoering van werkzaamheden in het kader van 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' zorgt het waterschap eveneens voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het vóórkomen van de juridisch zwaarder beschermde soorten in en rond het object van de ingreep. De verspreidingsgegevens zijn in dergelijke gevallen maximaal drie jaar (tabel 3 soorten en vogels) en vijf jaar (tabel 2 soorten) oud. Zo nodig worden die bij de voorbereiding van het plan ter plaatse en in de directe omgeving geactualiseerd.

Als alternatief wordt volstaan met een onderzoek naar het voorkomen van (potentieel) geschikte leefgebieden in combinatie met het vóórkomen van de soort in de regio. Aldus wordt het fictief voorkomen van de beschermde soorten vastgesteld en gehandeld alsof de soort daadwerkelijk vóórkomt in het gebied.¹³ Hierbij geldt het voorzorgsbeginsel: bij twijfel over het voorkomen van een soort wordt of de soort als 'aanwezig' opgenomen of er wordt nader onderzoek uitgevoerd om de aanwezigheid uit te sluiten.

Het waterschap zorgt voor een goede kennis- en informatievoorziening over het vóórkomen van de juridisch zwaarder beschermde soorten, zowel onder zijn eigen medewerkers als richting opdrachtnemers en, waar zinvol, overige derden. Het waterschap kan hiervoor specifieke producten ontwikkelen, zoals stappenplannen en checklists, databeheerssystemen voor flora en fauna, beeldmateriaal beschermde soorten, cursussen, praktijktrainingen e.d. of aanhaken bij landelijke databanken.

De inventarisatiemethoden dienen te voldoen aan de eisen van soortdeskundigen, werkzaam bij bijvoorbeeld Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) of andere kennisinstellingen (zoals de Gegevens Autoriteit Natuur (GAN)).

Het waterschap zorgt er voor dat bij controle door een handhavende instantie de gegevens over het vóórkomen en de verspreiding van de juridisch zwaarder beschermde soorten in het werkgebied kunnen worden getoond.

¹² Zie ook pagina 7 van de brochure Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora-en faunawet (http://www.hetInVloket.nl/portal/page?_pageid=122,1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=41764).

¹³ Deze werkwijze voorkomt uitgebreide inventarisaties en kan bijvoorbeeld ook in het winterseizoen worden uitgevoerd.

3.4 Doorwerking in de uitvoering

Het waterschap betreft de kennis over het vóórkomen, de kwetsbaarheid en de ontwikkelingsmogelijkheden van de juridisch zwaarder beschermde dier- en plantensoorten bij het opstellen van beheer- en onderhoudsplannen.

Informatie over de aanwezigheid van juridisch zwaarder beschermde soorten wordt goed gedocumenteerd, mede met het oog op interne en externe controle. Het waterschap zal bij het opstellen van een onderhoudsplan de werkwijze met betrekking tot de juridisch zwaarder beschermde soorten nader specificeren. Deze specificatie wordt ook gebruikt om uitvoerders te instrueren. Op basis van deze instructie kan ter plaatse verantwoording worden afgelegd aan de handhavende instantie.

Uitgangspunt voor de concrete uitwerking in werkprotocollen is de strategie: negatieve effecten voorkomen → effecten beperken → schade compenseren. Deze 'trits' betekent dat het waterschap allereerst probeert negatieve effecten te voorkomen door geen (of zo weinig mogelijk) werkzaamheden te verrichten in periodes waarin die soorten kwetsbaar zijn: tijdens de voortplantingstijd, de winterrust en/of migratie.

Wanneer dit niet mogelijk is, worden schadebeperkende (mitigerende) maatregelen getroffen. Pas in het uiterste geval vindt compensatie plaats. Ontheffing is hiervoor vereist. De schade wordt door het waterschap *op voorhand* fysiek gemitigeerd wanneer het gaat om leefgebieden en/of vermindering van de gunstige staat van instandhouding van soorten die worden genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn (zie tabel 3, tweede deel, uit hoofdstuk 5).

Indien de gunstige instandhouding van de soort of de wetgeving dit vereist, wordt in de nabije omgeving een compenserend habitat aangelegd, waarbij geldt dat:

- de oppervlakte en kwaliteit van de aan te leggen biotopen minimaal gelijkwaardig is aan de oppervlakte en de kwaliteit van te vernietigen biotopen;
- de ruimtelijke samenhang met bestaande leefgebieden hersteld wordt, conform de eisen die de betrokken soorten hieraan stellen;
- vervangende biotopen tijdig vóór de ingreep worden aangelegd;
- de compensatie geschiedt volgens de regels die het Rijk en de Provincie hiervoor hebben opgesteld.

3.5 Onvoorziene omstandigheden

Indien, ondanks voorzorg en goede inventarisaties, tijdens de uitvoering van een activiteit onverwachts toch een beschermde soort in het gebied wordt aangetroffen, zal het waterschap terstond nagaan of de betreffende soort in de gedragscode is opgenomen, zodat deze kan worden toegepast. Is dat niet het geval dat zal het waterschap terstond nagaan hoe overtreding van wet- en regelgeving kan worden voorkomen. Geprobeerd zal worden de desbetreffende planten en dieren zonder schade te verplaatsen, dan wel door fasering van werkzaamheden of planwijziging te sparen. Indien dit in redelijkheid niet mogelijk is, zal contact worden opgenomen met het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie voor een passende werkwijze. Uitgangspunt van dit overleg moet zijn dat de werkzaamheden zo min mogelijk vertraging oplopen.

In geval van een calamiteit (schadelijke lozing, overstroming) is sprake van overmacht. De handelwijze zoals bij overige calamiteiten treedt in werking, waarbij desnoods achteraf ontheffing kan worden verleend.

Overigens valt het gebruik van (nood)bergings- en retentiegebieden niet onder deze calamiteitenregeling. De toekenning van die functie is een besluit tot aanleg van een waterstaats-

werk (in de zin van Hoofdstuk 5 van de Waterwet). De wijze waarop deze gebieden zo nodig worden ingezet en de maatregelen die nodig zijn om aan de Flora- en faunawet te voldoen, worden bij dat besluit betrokken (zie ook paragraaf 2.2).

3.6 Overige aspecten

Het waterschap bevordert door middel van voorlichting zoals omschreven paragraaf 2.3 het zorgvuldig handelen van onderhoudsplichtigen, pachters, vergunninghouders en van (mede)gebruikers van waterschapsterreinen en wateren.

Bij de vangst van (al dan niet beschermde) schadelijke dieren worden methoden ingezet die bijvangst van juridisch zwaarder beschermde soorten redelijkerwijs voorkomen.

Het waterschap evalueert zijn beleid voor zorgvuldig handelen ten aanzien van de juridisch zwaarder beschermde soorten door middel van een monitorings- en evaluatieplan, en gebruikt de uitkomsten van de evaluatie voor verdere optimalisatie van beleid, organisatie en werkmethoden.

De goedkeuring die is verleend aan deze gedragscode geldt voor een periode van vijf jaar. Op basis van een door de Unie van Waterschappen uit te voeren evaluatie van en werkbaarheid van de gedragscode, zal de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie na die periode een besluit nemen over verlenging van de goedkeuring.

4 De praktische uitvoering

IN DIT HOOFDSTUK WORDEN DE MAATREGELEN BESCHREVEN DIE HET WATERSCHAP ZAL TREFFEN OM SCHADE AAN HET DUURZAAM VOORTBESTAAN VAN SOORTEN BIJ BEHEER, ONDERHOUD EN BIJ NIEUWE WERKEN TE VOORKOMEN.

Inzicht in de ruimtelijke verspreiding, en in de kwetsbaarheid tijdens de periodes van voortplanting, (winter)rust en/of migratie, vormt de basis voor de planning van werkzaamheden. Hierbij streeft het waterschap naar een optimalisatie voor meerdere - soms strijdige - doelen, zowel voor ecologische doelen onderling als ook in samenhang met waterhuishoudkundige of uitvoeringstechnische doelstellingen. Daarom is het lastig om algemeen geldende protocollen op te stellen. Onderstaande richtlijnen zijn dan ook bedoeld als uitgangspunt voor waterschapspecifieke uitwerkingen.

Van de beschreven werkwijze kan onder voorwaarden worden afgeweken. De afwijking dient overtuigend in het project- of onderhoudsplan te worden gemotiveerd. Voorwaarde is dat op basis van een deskundigenoordeel onderbouwd kan worden dat die andere werkwijze geen afbreuk doet aan het duurzaam voortbestaan van (populaties van) beschermde soorten.¹⁴

Waar in de tekst sprake is van 'soort' of 'soorten', gaat het vooral om de bescherming van populaties. Dat neemt niet weg dat ook individuen door de Flora- en faunawet beschermt worden. Door het toepassen van een gedragscode of het verlenen van ontheffing wordt aangegeven hoe met deze individuen in voorkomende gevallen dient te worden gehandeld. De tabellen in paragraaf 4.5 geven bijvoorbeeld een overzicht van de gewenste fasering.

4.1 Voorbereiding van werkzaamheden

Het waterschap zorgt ervoor dat uitvoerend personeel op de hoogte is van deze gedragscode en voldoende is geïnstrueerd om die na te kunnen leven. Het uitvoerend personeel weet waar zich de juridisch zwaarder beschermde dier- en plantensoorten bevinden. Dit kan door middel van een kaart of een markering in het terrein.

Het uitvoerend personeel wordt opgedragen om naar vermogen alert te zijn op niet-aangeduide (juridisch zwaarder beschermde) dier- en plantensoorten en dienovereenkomstig te handelen.

Het waterschap zorgt op basis van ketenverantwoordelijkheid voor het naleven van de gedragscode door partijen die in opdracht van het waterschap handelen (loonwerkers, aannemers, onderzoekers e.d.). In de aanbestedingsopdracht worden de eisen ten aanzien van zorgvuldige werkmethoden opgenomen. Deze afspraken hebben mede betrekking op de planning van de werkzaamheden en de instructie van het door de opdrachtnemer in te zetten personeel en onderaannemers. Het waterschap controleert de naleving hiervan. Dit laat onverlet dat de opdrachtnemer hierin ook een eigen verantwoordelijkheid heeft.

In het geval van werkzaamheden in het kader van 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' ('nieuwe werken') dient altijd ontheffing te worden aangevraagd als soorten die worden genoemd in tabel 3 of vogels uit hoofdstuk 5 in het geding zijn. De gedragscode geldt hier niet als een vrijstelling.

¹⁴ Zie ook paragraaf 3.1 van de gedragscode.

4.2 Uitvoering bij beheer en onderhoud

4.2.1 Algemeen

In de beheer- en onderhoudsplannen geeft het waterschap aan hoe voorkomen zal worden dat afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de juridisch zwaarder beschermde (populaties van) soorten. Hierbij geldt de strategie die is beschreven onder paragraaf 3.4. Dat houdt in: werken in de minst kwetsbare periode en als dat niet mogelijk is, aanvullende maatregelen inzetten.

Bij alle werkzaamheden van het waterschap worden in beginsel de volgende elementen gespaard:

- broedkolonies en andere vaste nestplaatsen van vogels;¹⁵
- plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde vissoorten en amfibieën en insecten paaien, paren, eieren afzetten, opgroeien of overwinteren;
- vleermuiskolonies in paar- en winterverblijven, onder andere bomen en gebouwen;
- broeihopen van ringslangen;
- dassenburchten.

Voor onvermijdelijke schade aan dassenburchten wordt altijd een ontheffing aangevraagd.

In voorkomende gevallen wordt grote zorgvuldigheid betracht ten aanzien van schade aan:

- oude bomen (> 50 jaar) met spleten en holen (in verband met mogelijk voorkomen van vleermuizen en holenbroedende vogels);
- oude gebouwen en bouwwerken (in verband met het mogelijk voorkomen van vleermuizen en vogels). Zo nodig wordt nader onderzoek verricht om de aanwezigheid van vleermuizen of broedende vogels uit te sluiten.

Bij activiteiten na zonsondergang wordt rekening gehouden met de trek van onder andere padden, kikkers, vleermuizen en dassen.

4.2.2 Maaien van kruidachtige vegetaties op bermen, dijken en schouwpaden

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2, 3 en vogels uit hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap maaidatum en maaimethode af op de instandhouding van deze soorten. In het algemeen wordt aangeraden vanuit één richting te werken, zodat soorten kunnen ontsnappen;

Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- maaiwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd na 15 juli en voor 15 maart. In deze periode vindt geen voortplanting van betekenis plaats van vogels, amfibieën en reptielen en hebben de meeste planten zaad gezet;
- in afwijking van het voorgaande kunnen maaiwerkzaamheden slechts vanaf 1 juni worden uitgevoerd, mits tijdens de werkgang broedende vogels, hun nesten, eieren en jongen en op bloeiende, juridisch zwaarder beschermde plantensoorten tijdens het maaien worden ontzien. Bijvoorbeeld door nesten op te sporen, te markeren en ter plekke niet te maaien. Van de daarvoor genomen voorzorgsmaatregelen wordt algemeen of specifiek per geval nota gemaakt (bijvoorbeeld in beheer- en onderhoudsplannen). In gebieden die van belang zijn voor strikt beschermde amfibieën (tabel 3) dient slechts te worden gemaaid bij droog weer, mag niet worden geklepeld en dient de snijhoogte te worden aangepast;

¹⁵ Zie uitgebreider over de bescherming van vogelnesten pagina 6 e.v. van de brochure Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet (http://www.hetinvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=41764) en de bijlage Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten (http://www.hetinvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=41763).

- in laatste instantie zullen maaiwerkzaamheden tussen 15 maart en 1 juni alleen plaatsvinden als dat, gezien de primaire waterschapstaken, niet anders kan en met de nodige voorzorg. Bijvoorbeeld, een vroege maaibeurt kan noodzakelijk zijn om de watergang bereikbaar te houden voor latere schoningswerkzaamheden. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5 geldt daarbij dat er sprake is van een groot openbaar belang en dat er geen alternatieven voor handen zijn;
- op plaatsen waar het broeden van de kwartelkoning wordt vermoed, wordt het maaien uitgesteld tot na 15 augustus;
- op plaatsen waar voortplanting van de ringslang wordt vermoed, wordt het maaien uitgesteld tot na 15 september, tenzij uit onderzoek is gebleken dat voortplanting kan worden uitgesloten;
- in gazons en andere intensief gebruikte en beheerde plaatsen kunnen maaiwerkzaamheden gedurende het gehele jaar door plaatsvinden, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels of andere juridisch zwaarder beschermde soorten;
- bij het afzetten van maaisel op land worden beschermde terrestrische soorten zoveel mogelijk ontzien. Van de daarvoor genomen voorzorgsmaatregelen wordt algemeen of specifiek per geval nota gemaakt (bijvoorbeeld in beheer- en onderhoudsplannen). Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Wanneer bovenstaande fasering in de tijd en ruimte onvoldoende waarborg biedt voor het voorkomen van schade, dan past het waterschap schadebeperkende maatregelen toe, zoals:

- delen van de vegetatie worden tijdens een maaibeurt niet of later gemaaid, opdat de functies van het leefgebied van te beschermen soorten gehandhaafd blijft (denk aan de overwintering van insecten). Dit komt ook ten goede aan de bescherming van jonge vogels;
- op de groeiplaats van te beschermen plantensoorten wordt niet gemaaid voordat deze zich voldoende hebben kunnen vermeerderen. Dit kan door te maaien na de zaadzetting of door minimaal 25% van de groeiplaats van deze soort(en) later te maaien of bij toerbeurt over te slaan. Dit geldt ook voor waardplanten van beschermde (insecten)soorten;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast, zoals het gebruik van wildredders;
- wanneer er sprake is van vogelsoorten die voorkomen op de door het Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie gepubliceerde lijst¹⁶, dan worden de vogels, nesten en hun eieren actief opgespoord en gespaard;
- als niet buiten het broedseizoen gewerkt kan worden, kan men ervoor kiezen het gebied tijdelijk, incidenteel, ongeschikt te maken voor broedvogels, bijvoorbeeld door de vegetatie zeer kort te houden of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten;
- in gebieden waar de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis voorkomt wordt 50% van de vegetatietype waar de soort van afhankelijk is, niet gemaaid.

4.2.3 **Schonen van waterlopen en oevers (het natte profiel)**

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2, 3 en vogels uit hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap de datum van de werkzaamheden en de werkmethode af op de instandhouding van deze soorten. In het algemeen wordt aangeraden vanuit één richting te werken, zodat soorten kunnen ontsnappen. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- schoningswerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode

¹⁶ Zie hiervoor Hoofdstuk 5 van de gedragscode.

tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. In de maanden november-december kan worden geschoond zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, een en ander ter beoordeling van een deskundige;

- in tweede instantie kan schoning slechts tussen 1 juni en 15 juli worden uitgevoerd, mits goed wordt gelet op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten. Groeiplaatsen van de juridisch zwaarder beschermde planten en vogelnesten worden bij het schonen ruim gespaard. Voor vogelnesten wil dat zeggen: minimaal 3 meter om het nest ongemoeid laten, tussen 15 maart en 1 juni minimaal 5 meter om het nest niet schonen;
- in laatste instantie zullen schoningswerkzaamheden in de periode tussen half maart en 1 juni alleen plaatsvinden als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten van tabel 3 uit hoofdstuk 5 geldt bovendien de eis dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn;
- het schonen geschiedt op zo'n manier dat water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen naar het water;
- het verdient aanbeveling het schoonsel minimaal 48 uur naast de watergang te laten liggen, opdat amfibieën terug naar de watergang kunnen vluchten. Langs watergangen met een botanische doelstelling kan een keuze worden gemaakt voor versneld afvoeren van het maaisel;
- bij het afzetten van maaisel op land worden beschermde terrestrische soorten zoveel mogelijk ontzien. Van de daarvoor genomen voorzorgsmaatregelen wordt algemeen of specifiek per geval nota gemaakt (bijvoorbeeld in beheer- en onderhoudsplannen). Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Bovenstaande fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming voor soorten die frequent, maar diffuus in bepaalde regio's voorkomen, zoals de bittervoorn. Bij soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties, zijn aanvullend schadebeperkende maatregelen nodig. Dat geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de beschermde soorten. De maatregelen worden gespecificeerd in het onderhoudsplan, zoals:

- delen van de vegetatie en van de waterbodem (minimaal 25%) worden gespaard, door het werkgebied gefaseerd te schonen, opdat de functie van het leefgebied van te beschermen soort(en) behouden blijft en vissen en amfibieën kunnen vluchten;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;
- op de kant gedeponiseerd schoonsel wordt altijd gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten, direct na het opschonen. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun gastheren, zoals zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbenscheergemeenschappen (groene glazenmaker, zwarte stern) wordt minimaal 50% van de vegetatie gespaard. Het gespaarde gedeelte wordt pas geschoond nadat het eerder geschoonde gedeelte voldoende hersteld is;
- op plaatsen waar voortplanting van kamsalamanders, poelkikker, rugstreeppad, grote modderkruiper of platte schijfhoren wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd dan wel wordt vermeld welke maatregelen worden genomen om schade aan populaties te voorkomen.
- indien niet kan worden voldaan aan de gedragsregel om minimaal 25% van vegetatie en waterbodem ongemoeid te laten (50% voor krabbenscheer), dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen, dat het schonen van de wateren niet van wezenlijke invloed is op de populaties van beschermde soorten. Bij het vaststellen van dergelijke maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake deskundige te

worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten dienen te worden gemonitord.¹⁷

4.2.4 **Baggeren van bodems, herprofilering en herstelwerkzaamheden aan oevers**

Het betreft hier werkzaamheden die tot doel hebben het watersysteem te laten voldoen aan de maatvoering die in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/afvoercapaciteit of doorstroomprofiel. In tegenstelling tot het jaarlijkse maaien en schonen, wordt het baggeren doorgaans niet vaker dan eens per acht jaar uitgevoerd. Dit leidt dus automatisch tot een fasering in tijd en ruimte. Bij de uitvoering wordt rekening gehouden met de temperatuur van het water. Als die naar het oordeel van een deskundige te hoog of te laag is, dan is extra voorzorg noodzakelijk. Bij een te lage temperatuur raken vissen en amfibieën inactief waardoor zij niet meer kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water ontstaan.

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2, 3 en vogels uit hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap de datum van de werkzaamheden en de methode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- baggerwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle wateren oeverplanten zaad gezet. In de maanden november-december kan nog worden gebaggerd zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, een en ander ter beoordeling van een deskundige;
- in tweede instantie kan slechts gebaggerd worden tussen 1 juni en 15 juli en na het intreden van de winterrust (tussen 1 november en 15 maart), mits de werkzaamheden op kleinere schaal gefaseerd plaatsvinden. Dat wil zeggen als ook lokaal zo veel leefgebied wordt gespaard (minimaal 25%), als nodig is om de functies van het leefgebied van te beschermen soort(en) te kunnen behouden. Door fijnmaziger te werken kunnen te beschermen soorten vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw bevolken. Tussen 1 juni en 15 juli moet bovendien goed gelet worden op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten;
- in de periode van half maart tot half juli (broed- en voortplantingsperiode) worden de werkzaamheden alleen uitgevoerd als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5 geldt bovendien de eis dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn.

Bovenstaande fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming voor soorten die frequent, maar diffuus in bepaalde regio's voorkomen, zoals de bittervoorn. Bij soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties, zijn aanvullend shadebeperkende maatregelen nodig. Dat geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de beschermde soorten. De maatregelen worden gespecificeerd in het onderhoudsplan zoals:

- delen van de vegetatie en van de waterbodem (minimaal 25%) worden gespaard, zodat te beschermen soorten kunnen vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw kunnen bevolken. Dit kan door het werkgebied gefaseerd te baggeren;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;
- te beschermen soort(en) worden tijdelijk weggevangen of geïsoleerd van dat deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden;

¹⁷ Zie uitgebreider: Brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 23 augustus 2006 (pagina 3, punt 4) (als bijlage 3 bij deze gedragscode opgenomen). Zie tevens paragraaf 3.6 van de gedragscode.

- op de kant gedeponeerde bagger wordt direct gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten. Deze worden teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun eventuele waardplanten en gastheren, zoals zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbenscheergemeenschappen (waaronder groene glazenmaker, zwarte stern) wordt minimaal 50% van de vegetatie en waterbodem gespaard. Tijdens het baggeren worden op de kant gedeponeerde krabbenscheerplanten zoveel mogelijk teruggeplaatst;
- op plaatsen waar voortplanting van kamsalamanders, poelkikker, rugstreeppad, grote modderkruiper of platte schijfhoren wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd dan wel wordt vermeld welke maatregelen worden genomen om schade aan populaties te voorkomen;
- indien niet kan worden voldaan aan de gedragsregel om 25% van vegetatie en waterbodem ongemoeid te laten (50% op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbenscheer), dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen, dat het baggeren van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van te beschermen soorten. Bij het vaststellen van dergelijke maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake deskundige te worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten dienen te worden gemonitord.

Bij het afzetten van bagger of slootmaaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Bij herstelwerkzaamheden aan watergangen en oevers worden zo nodig aldaar en in de directe omgeving schadebeperkende maatregelen getroffen, afhankelijk van de te beschermen soorten ter plaatse. Aanwezige vogels en hun nesten worden opgespoord en gespaard.

4.2.5 Begrazen

In het begrazingsplan wordt rekening gehouden met het vóórkomen van juridisch zwaarder beschermde dier- en plantensoorten. Zo nodig wordt de begrazingsdruk (aantal dieren en periode van begrazing) en de keuze van diersoort hierop aangepast en worden eventueel gebieden uitgerasterd.

4.2.6 Snoeien en dunnen van opgaande beplanting

Snoei- en dunwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van september tot half maart, dus buiten het broedseizoen. Hierbij neemt het waterschap de volgende voorzorg in acht:

- oudere bomen (> 50 jaar) met spleten en hopen worden op de aanwezigheid van vleermuizen gecontroleerd. Dergelijke bomen en de bomen in de directe omgeving daarvan dienen op zodanige wijze verzorgd te worden dat de verblijfplaatsen in stand blijven en aanwezig dieren niet worden verstoord;
- hopen van juridisch zwaarder beschermde dieren of bladhopen en vegetatiestapels waarin zich slangen of juridisch zwaarder beschermde amfibieën zouden kunnen bevinden dienen te worden gespaard.

Tijdens het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) vinden geen snoei- en dunningswerkzaamheden plaats, tenzij uit controle is komen vast te staan dat zich in de directe omgeving geen broedende vogels of nesten bevinden.

Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Daarbij en ook bij de valrichting van bomen en takken wordt rekening gehouden met bovenstaande punten.

Snoei- en dunningswerkzaamheden worden op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht zo mogelijk gefaseerd uitgevoerd (verspreiden over meerdere jaren), opdat leefgebieden van deze soorten gehandhaafd blijven.

Snoeihout en snippers worden buiten het leefgebied van de juridisch zwaarder beschermde soorten opgeslagen.

Overigens valt het kappen van bomen anders dan uit een oogpunt van beheer en onderhoud van de opstand valt onder de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'. Voor dergelijke werkzaamheden geldt naast de Flora- en faunawet tevens de Boswet. De gedragscode treedt niet in de plaats van een kapvergunning.

4.2.7 Onderhoud aan waterkeringen

Hieronder wordt verstaan het regulier, periodiek onderhoud. Grootschalige ingrepen, zoals het op hoogte brengen van dijken, valt onder de categorie 'nieuwe werken'. Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht, handelt het waterschap als volgt (met inachtneming van de beperkingen die de Waterwet oplegt: van 15 oktober tot 15 april is geen onderhoud toegestaan aan het buitentalud van een waterkerende dijk):

- werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen van vogels (15 maart - 15 juli), tenzij door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden;
- als het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen te werken, worden schadebeperkende maatregelen toegepast. Men kan ervoor kiezen het dijklichaam tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden uitvoeren, bijvoorbeeld bij herinzaai, zodat zich voor de winter een erosiebestendige zode kan ontwikkelen;
- voorafgaand aan het onderhoud wordt geïnventariseerd hoe de instandhouding van populaties beschermde planten kan worden gewaarborgd. Afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad), worden de planten opgenomen eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op een geschikte plek in de nabijheid uitgeplant. Dit voor zover soorten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep;
- voor het tijdelijk ergens onderbrengen van dieren of planten is ontheffing nodig.

4.2.8 Onderhoud verhardingen

Bij onderhoud aan verharde oppervlakten wordt tijdens het broedseizoen rekening gehouden met het voorkómen van broedende vogels en andere beschermde diersoorten en planten in de nabije omgeving.

Gladheidsbestrijding in de nabijheid van waar juridisch zwaarder beschermde, zoutgevoelige plantensoorten groeien gebeurt met niet schadelijke middelen.

In de directe omgeving van leefgebieden van juridisch zwaarder beschermde soorten wordt geen chemische onkruidbestrijding toegepast. Hiervan wordt alleen afgeweken als alternatieven (mechanisch, branden) niet mogelijk zijn.

Overigens is het aan te raden dezelfde handelwijze toe te passen bij habitattypen die op grond van de Habitatrichtlijn moeten worden beschermd. Deze verplichting valt echter buiten het kader van deze gedragscode.

4.3 Uitwerking bij ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting ('nieuwe werken')

Bij deze werkzaamheden moet er rekening mee worden gehouden dat voor soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5 van deze gedragscode geen vrijstelling mogelijk is. Indien sprake is van verboden handelingen ten aanzien van deze soorten moet hiervoor een ontheffing worden aangevraagd. Het naleven van de onderstaande gedragsregels zal echter de negatieve gevolgen zeker verminderen en de kans op het verkrijgen van een ontheffing vergroten.

4.3.1 Voorbereiding van nieuwe werken

Voorafgaande aan de realisatie van ruimtelijke inrichtingsprojecten zorgt het waterschap voor een voldoende dekkend en actueel overzicht van de verspreiding van de juridisch zwaarder beschermde dier- en plantensoorten in het plangebied en de directe omgeving (zie ook paragraaf 3.3).

Voor juridisch zwaarder beschermde dier- en plantensoorten worden specifieke behoudsmaatregelen in het plan opgenomen, bijvoorbeeld in de vorm van een werkprotocol. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op de locatiekeuze én op de werkwijze.

In het geval van de soorten van tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5 dient een ontheffing te worden aangevraagd bij de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.¹⁸

De benodigde maatregelen worden door het waterschap in een Programma van Eisen of besteksvorschriften ook voorgeschreven aan anderen die werkzaamheden in opdracht van het waterschap uitvoeren. Het waterschap houdt hier toezicht op.

Tijdens de werkzaamheden wordt gecontroleerd op het alsnog voorkomen of hervestigen van juridisch zwaarder beschermde soorten. Indien dit het geval is worden plan en werkzaamheden hierop aangepast.

Verboden handelingen ten aanzien van vogels, hun nesten en eieren wordt door middel van preventie voorkomen, bijvoorbeeld door de werkzaamheden buiten het broedseizoen te laten plaatsvinden.

Indien de wet verplicht tot compensatie van leefgebieden, worden hiervoor in de plaats nieuwe aangelegd voor de betreffende soorten, waarbij:

- de oppervlakte van het nieuw in te richten terrein voldoende groot en voldoende geschikt is om de betreffende soort(en) te handhaven;
- het nieuwe terrein deel uitmaakt van een samenhangend ruimtelijk netwerk van geschikte leefgebieden voor de betreffende soorten;
- het nieuwe terrein tijdig voor de aanvang van de ingreep gereed is en geschikt voor het herbergen van de desbetreffende soort(en).

4.3.2 Verwijderen van bovengrond en andere graafwerkzaamheden

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht, worden de werkzaamheden in beginsel uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden van deze soorten. Dit houdt in:

- werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen van vogels (15 maart - 15 juli) tenzij door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels bevinden;
- als het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen te werken, worden schadebeperkende maatregelen toegepast. Men kan ervoor kiezen het werkgebied tijdelijk ongeschikt te

¹⁸ Zie paragraaf 1.4 van de gedragscode.

maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden in het voorjaar uitvoeren, zodat de vegetatie zich voor de winter kan ontwikkelen;

- voorafgaand aan de werkzaamheden wordt geïventariseerd hoe de instandhouding van populaties beschermde planten kan worden gewaarborgd. Afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad), worden de planten opgenomen, eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op adequate wijze uitgezet;
- werkzaamheden op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren worden verwacht vinden plaats buiten de overwinteringsperiode van deze soorten (1 november - 1 april). Op plaatsen waar de zandhagedis wordt verwacht vinden geen werkzaamheden plaats tijdens de voortplantingsperiode van deze soort.

Tijdens de uitvoering worden maatregelen genomen om te voorkómen dat vaste verblijfplaatsen van juridisch zwaarder beschermde soorten in de omgeving worden beïnvloed.

Wanneer tijdens de looptijd van het project hervestiging van juridisch zwaarder beschermde soorten ongewenst is, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging op het terrein kan optreden, bijvoorbeeld door het terrein tijdelijk kaal te houden of dagelijks te verstoren. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten.

4.3.3 Sloop van kunstwerken en gebouwen

Kunstwerken en gebouwen kunnen van belang zijn voor de volgende soortengroepen: (muur) planten, (broed)vogels, zoogdieren (vleermuizen en steenmarter), amfibieën en reptielen, de laatste vooral in verband met de overwintering.

Groeiplaatsen van beschermde muurplanten en muurvegetaties worden zoveel mogelijk in stand gelaten. Veel muurplanten behoren tot de juridisch zwaarder beschermde soorten van tabel 2 uit hoofdstuk 5.

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is worden beschermde muurplanten en muurvegetaties in dijkbekledingen, muren en gebouwen buiten de bloeitijd uitgestoken en elders in geschikt biotoop teruggeplaatst.

Gebouwen en kunstwerken worden vóór de ingreep gecontroleerd op het voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën en reptielen, op steenmarters en vleermuizen. Bij positief resultaat worden geen werkzaamheden uitgevoerd tijdens het broed- of nestelseizoen, noch tijdens de winterslaap van overwinterende vleermuizen. Bij aanwezigheid van vleermuiskolonies dient een ontheffing aangevraagd te worden.

Bij substantiële aantasting van groeiplaatsen en verblijfplaatsen van juridisch zwaarder beschermde soorten worden maatregelen genomen om bij herontwikkeling van de locatie nieuw leefgebied voor de desbetreffende planten en dieren te creëren. Te denken valt aan gebruik van speciale mortel voor muurplanten, nestelgelegenheid voor zwaluwen en holten die als verblijfplaats voor vleermuizen kunnen fungeren.

4.3.4 Bouwactiviteiten

Bij bouwactiviteiten worden broedende vogels, kramende (juridisch zwaarder beschermde) zoogdieren en parende amfibieën op of nabij de bouwplaats in de planvoorbereiding en in de te hanteren werkwijze ontzien. Aandachtssoort is hier de rugstreeppad.

Bouwactiviteiten vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van de bouwplaats wordt uitstraling naar de omgeving zo veel mogelijk voorkomen.

4.3.5 Afdammen, dempen of vergraven van wateren

Het afdammen, dempen, vergraven of leegpompen van watergangen wordt op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht in beginsel uitgevoerd in de periode tussen 15 juli en 1 november, dat wil zeggen na de voortplantingsperiode en vóór de winterrust van vissen, amfibieën en reptielen.

Als het niet mogelijk is om in deze periode te werken, dan is extra voorzorg nodig. Bij werkzaamheden tijdens de broedperiode kan men ervoor kiezen het werkgebied tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkomen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden in het voorjaar uitvoeren, zodat de vegetatie zich voor de winter kan ontwikkelen.

Voorafgaand aan het dempen of vergraven van de watergang wordt deze zoveel mogelijk vrij gemaakt van juridisch zwaarder beschermde dieren en planten:

- juridisch zwaarder beschermde planten worden ruim uitgestoken en elders teruggeplaatst, voor zover soorten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep en deze ingreep onvermijdelijk is;
- oevervegetatie wordt voorafgaand aan de inrichtingswerken gemaaid, waardoor vis zich elders zal gaan ophouden;
- achterblijvende juridisch zwaarder beschermde dieren worden weggevangen voorafgaande aan het dempen van de sloot en teruggeplaatst in geschikte biotopen in de omgeving als deze door de ingreep worden bedreigd;
- ten behoeve van in slib levende of vluchtende juridisch zwaarder beschermde soorten wordt slib waarin zich deze soorten bevinden, verplaatst naar plaatsen van waaruit deze soorten kunnen vluchten of overleven. Zoetwater mosselen worden waar nodig onder andere in verband met de bittervoorn terug geplaatst;
- wanneer het gaat om leefgebieden voor zover essentieel voor vaste rust- en verblijfplaats van soorten die genoemd worden in tabel 3 en vogels uit hoofdstuk 5 wordt voorafgaand aan het dempen eerst voldoende nieuw habitat ingericht. Deze nieuwe habitat moet ecologisch functioneren alvorens tot demping wordt overgegaan.

Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige vissen en amfibieën kunnen ontsnappen.

Bij leegpompen van een watergang worden overige vissen en amfibieën tijdig weggevangen en elders uitgezet.

Het uitsteken van beschermde planten, het vangen van beschermde dieren en het elders terugplaatsen gebeurt onder begeleiding van en op aanwijzing van een ecologisch deskundig persoon met kennis van de betreffende soorten.

4.4 Uitwerking bij onderzoek en monitoring

Het vangen van juridisch zwaarder beschermde soorten gebeurt uitsluitend door bevoegde personen.

NB. Het vangen is in enkele gevallen (vleermuizen, muizen en vogels) vergunningplichtig.

Bij het vangen van juridisch zwaarder beschermde zoogdieren voor onderzoek en monitoring wordt uitsluitend gewerkt volgens het DEC-protocol uit de Wet op het dierenwelzijn.

Het uitsteken van beschermde planten, het vangen van beschermde dieren en het elders terugplaatsen gebeurt onder begeleiding van en op aanwijzing van een ecologisch deskundig persoon met kennis van de betreffende soorten.

4.5 Kalender van werkzaamheden

Onderstaande tabellen vatten de fasering van werkzaamheden samen, zoals beschreven in de voorgaande paragrafen van hoofdstuk 4. Deze tabellen moeten gelezen worden in samenhang met de corresponderende tekst. Deze kalender kan gebruikt worden als hulpmiddel bij het plannen van de werkzaamheden.

	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September	Oktober	November	December
RUIMTELIJKE ONTWIKKELING EN INRICHTING												
Verwijderen van bovengrond / graven (4.)	Green	Green	Green	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange	Green	Green	Green	Green
Sloop van kunstwerken en gebouwen (5.)	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green
Bouwactiviteiten (6.)	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green	Green
Afdammen, dempen, vergraven van watergangen	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange	Green	Green	Green	Orange	Orange

LEGENDA:

	Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
	2 ^e voorkeursperiode: 'ja, mits'. Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen.
	3 ^e voorkeursperiode: 'nee, tenzij'. Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

- (1.) Tijdens broedseizoen rekening houden met voorkomen van broedende vogels en andere beschermde soorten.
- (2.) Begrazingsdruk (aantal dieren en periode) en keuze diersoort aanpassen op voorkomen van juridisch zwaarder beschermde soorten.
- (3.) Tijdens broedseizoen rekening houden met voorkomen van broedende vogels en andere beschermde soorten.
- (4.) Bij het voorkomen van juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren moet de periode van winterrust vermeden worden.
- (5.) Rekening houden met groeiplaatsen van beschermde muurplanten en voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën en reptielen, steenmarters en vleermuizen.
- (6.) Rekening houden met voortplanting van vogels en beschermde zoogdieren en amfibieën.

5 De tabellen 1, 2, 3 van beschermde soorten

5.1 Algemeen

De gedragscode heeft betrekking op de soorten die vermeld staan in de tabellen 2 en 3 en vogels van dit hoofdstuk.¹⁹

In de praktijk van de Flora- en faunawet is ook sprake van tabel 1 soorten. Dat zijn algemene, niettemin wettelijk beschermde soorten waarvoor een algehele vrijstelling van de artikelen 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet geldt, althans voor de werkzaamheden die vallen onder de vrijstellingsregeling. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld. Voor andere werkzaamheden dan hierboven genoemd, is voor de soorten in tabel 1 wel een ontheffing nodig. Een ontheffingaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort' (zgn. lichte toets). *De soorten van tabel 1 zijn dus voor de gedragscode niet relevant.*

5.2 De soorten van tabel 1

Dit zijn algemene soorten waarvoor een algehele vrijstelling geldt van artikel 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet. *Deze zijn dus voor de gedragscode niet relevant.*

Tabel 1: Algemene soorten

Zoogdieren	
Aardmuis	<i>Microtus agrestis</i>
Bosmuis	<i>Apodemus sylvaticus</i>
Bunzing	<i>Mustela putorius</i>
Dwergmuis	<i>Micromys minutus</i>
Dwergspitsmuis	<i>Sorex minutus</i>
Egel	<i>Erinaceus europeus</i>
Gewone bosspitsmuis	<i>Sorex araneus</i>
Haas	<i>Lepus europeus</i>
Hermelijn	<i>Mustela erminea</i>
Huisspitsmuis	<i>Crocidura russula</i>
Konijn	<i>Oryctolagus cuniculus</i>
Mol	<i>Talpa europea</i>
Ondergrondse woelmuis	<i>Pitymys subterraneus</i>
Ree	<i>Capreolus capreolus</i>
Rosse woelmuis	<i>Clethrionomys glareolus</i>
Tweekleurige bosspitsmuis	<i>Sorex coronatus</i>
Veldmuis	<i>Microtus arvalis</i>
Vos	<i>Vulpes vulpes</i>
Wezel	<i>Mustela nivalis</i>
Woelrat	<i>Arvicola terrestris</i>

¹⁹ De tabellen komen overeen met de tabellen 1, 2 en 3 uit de brochure Buiten aan het Werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren!
(http://www.hetinvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=19605).

<u>Reptielen en amfibieën</u>	
Bastaardkikker	<i>Rana esculenta</i>
Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>
Gewone pad	<i>Bufo bufo</i>
Kleine watersalamander	<i>Triturus vulgaris</i>
Meerkikker	<i>Rana ridibunda</i>

<u>Mieren</u>	
Behaarde rode bosmier	<i>Formica rufa</i>
Kale rode bosmier	<i>Formica polyctena</i>
Stronkmier	<i>Formica truncorum</i>
Zwartrugbosmier	<i>Formica pratensis</i>

<u>Slakken</u>	
Wijngaardslak	<i>Helix pomatia</i>

<u>Vaatplanten</u>	
Aardaker	<i>Lathyrus tuberosus</i>
Akkerklokje	<i>Campanula rapunculoides</i>
Brede wespenorchis	<i>Epipactis helleborine</i>
Breed klokje	<i>Campanula latifolia</i>
Dotterbloem	<i>Caltha palustris</i>
Gewone vogelmelk	<i>Ornithogalum umbellatum</i>
Grasklokje	<i>Campanula rotundifolia</i>
Grote kaardenbol	<i>Dipsacus fullonum</i>
Kleine maagdenpalm	<i>Vinca minor</i>
Knikkende vogelmelk	<i>Ornithogalum nutans</i>
Koningsvaren	<i>Osmunda regalis</i>
Slanke sleutelbloem	<i>Primula elatior</i>
Zwanebloem	<i>Butomus umbellatus</i>

5.3 De soorten van tabel 2

Tabel 2 bevat een aantal soorten die betrekkelijk zeldzaam zijn.

Het toetsingskader voor activiteiten die mogelijk schade berokkenen aan soorten uit deze tabel staat vermeld in bijlage 2 van dit document.

Soorten van tabel 2

Zoogdieren	
Damhart	Dama dama
Edelhert	Cervus elaphus
Eekhoorn	Sciurus vulgaris
Grijze zeehond	Halichoerus grypus
Grote bosmuis	Apodemus flavicollis
Steenmarter	Martes foina
Wild zwijn	Sus scrofa

Reptielen en amfibieën	
Alpenwatersalamander	Triturus alpestris
Levendbarende hagedis	Lacerta vivipara

Dagvlinders	
Moerasparelmoervlinder	Euphydryas aurinia
Vals heideblauwtje	Lycaeides idas

Vissen	
Kleine modderkruiper	Cobitis taenia
Meerval	Silurus glanis
Rivierdonderpad	Cottus gobio

Vaatplanten	
Aangebrande orchis	Orchis ustulata
Aapjesorchis	Orchis simian
Beenbreek	Narthecium ossifragum
Bergklokje	Campanula rhomboidalis
Bergnactorchis	Platanthera chlorantha
Bijenorchis	Ophrys apifera
Blaasvaren	Cystopteris fragilis
Blauwe zeedistel	Eryngium maritimum
Bleek bosvogeltje	Cephalantera damasonium
Bokkenorchis	Himantoglossum hircinum
Brede orchis	Dactylorhiza majalis majalis
Bruinrode wespenorchis	Epipactis atrorubens
Daslook	Allium ursinum
Dennenorchis	Goodyera repens
Duitse gentiaan	Gentianella germanica
Franjegentiaan	Gentianella ciliata
Geelgroene wespenorchis	Epipactis muelleri
Gele helmbloem	Pseudofumaria lutea
Gevlekte orchis	Dactylorhiza maculata

Groene nachtorchis	Coeloglossum viride
Groensteel	Asplenium viride
Grote keverorchis	Listera ovata
Grote muggenorchis	Gymnadenia conopsea
Gulden sleutelbloem	Primula veris
Harlekijn	Orchis morio
Herfstschroeforchis	Spiranthes spiralis
Hondskruid	Anacamptis pyramidalis
Honingorchis	Herminium monorchis
Jeneverbes	Juniperus communis
Klein glaskruid	Parietaria judaica
Kleine keverorchis	Listera cordata
Kleine zonnedauw	Drosera intermedia
Klokjesgentiaan	Gentiana pneumonanthe
Kluwenklokje	Campanula glomerata
Koraalwortel	Corallorhiza trifida
Kruisbladgentiaan	Gentiana cruciata
Lange ereprijs	Veronica longifolia
Lange zonnedauw	Drosera anglica
Mannetjesorchis	Orchis mascula
Maretak	Viscum album
Moeraswespenorchis	Epipactis palustris
Muurbloem	Erysimum cheiri
Parnassia	Parnassia palustris
Pijlscheefkelk	Arabis hirsuto sagittata
Poppenorchis	Aceras anthropophorum
Prachtklokje	Campanula persicifolia
Purperorchis	Orchis purpurea
Rapunzelklokje	Campanula rapunculus
Rechte driehoeksvaren	Gymnocarpium robertianum
Rietorchis	Dactylorhiza majalis praetermissa
Ronde zonnedauw	Drosera rotundifolia
Rood bosvogeltje	Cephalanthera rubra
Ruig klokje	Campanula trachelium
Schubvaren	Ceterach officinarum
Slanke gentiaan	Gentianella amarella
Soldaatje	Orchis militaris
Spaanse ruiter	Cirsium dissectum
Steenanjer	Dianthus deltoides
Steenbreekvaren	Asplenium trichomanes
Stengelloze sleutelbloem	Primula vulgaris
Stengelomvattend havikskruid	Hieracium amplexicaule
Stijf hardgras	Catapodium rigidum
Tongvaren	Asplenium scolopendrium
Valkruid	Arnica montana
Veenmosorchis	Hammarbya paludosa
Veldgentiaan	Gentianella campestris
Veldsalie	Salvia pratensis
Vleeskleurige orchis	Dactylorhiza incarnata
Vliegenorchis	Ophrys insectifera

Vogelnestje	<i>Neottia nidus-avis</i>
Voorjaarsadonis	<i>Adonis vernalis</i>
Wantsenorchis	<i>Orchis coriophora</i>
Waterdrieblad	<i>Menyanthes trifoliata</i>
Weideklokje	<i>Campanula patula</i>
Welriekende nachtorchis	<i>Platanthera bifolia</i>
Wilde gagel	<i>Myrica gale</i>
Wilde herfsttijloos	<i>Colchicum autumnale</i>
Wilde kievitbloem	<i>Fritillaria meleagris</i>
Wilde marjolein	<i>Origanum vulgare</i>
Wit bosvogeltje	<i>Cephalanthera longifolia</i>
Witte muggenorchis	<i>Pseudorchis albida</i>
Zinkviooltje	<i>Viola lutea calaminaria</i>
Zomerklokje	<i>Leucojum aestivum</i>
Zwartsteel	<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>

<u>Kevers</u>	
Vliegend hert	<i>Lucanus cervus</i>

<u>Kreeftachtigen</u>	
Rivierkreeft	<i>Astacus astacus</i>

5.4 De soorten van tabel 3 en vogels

Deze tabel bevat de soorten die genoemd worden in bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn (Europees zeldzame/of bedreigde soorten) en een aantal - doorgaans zeer zeldzame - soorten die de Nederlandse Staat in bijlage 1 bij het Vrijstellingsbesluit daaraan heeft toegevoegd. Eenzelfde beschermingsniveau als soorten van tabel 3 komen vogels toe. Met vogels dient met andere woorden op eenzelfde wijze te worden omgegaan als met de soorten van tabel 3. Het toetsingskader voor activiteiten die mogelijk schade berokkenen aan soorten uit deze tabel staat vermeld in bijlage 2 van dit document.

Soorten van tabel 3

A. Soorten genoemd in bijlage 1 Vrijstellingsbesluit

Zoogdieren	
Boommarter	Martes martes
Das	Meles meles
Eikelmuis	Eliomys quercinus
Gewone zeehond	Phoca vitulina
Veldspitsmuis	Crocidura leucodon
Waterspitsmuis	Neomys fodiens

Reptielen en amfibieën	
Adder	Vipera berus
Hazelworm	Anguis fragilis
Ringslang	Natrix natrix
Vinpootsalamander	Triturus helveticus
Vuursalamander	Salamandra salamandra

Vissen	
Beekprik	Lampetra planeri
Bittervoorn	Rhodeus cericeus
Elrits	Phoxinus phoxinus
Gestippelde alver	Alburnoides bipunctatus
Grote modderkruiper	Misgurnus fossilis
Rivierprik	Lampetra fluviatilis

Dagvlinders	
Bruin dikkopje	Erynnis tages
Dwergblauwtje	Cupido minimus
Dwergdikkopje	Thymelicus acteon
Groot geaderd witje	Aporia crataegi
Grote ijsvogelvlinder	Limenitis populi
Heideblauwtje	Plebejus argus
Iepepage	Strymonidia w-album
Kalkgraslanddikkopje	Spialia sertorius
Keizersmantel	Argynnis paphia
Klaverblauwtje	Cyaniris semiargus
Purperstreepparemoervlinder	Brenthis ino
Rode vuurvlinder	Palaeochrysophanus hippothoe
Rouwmantel	Nymphalis antiopa
Tweekleurig hooibeestje	Coenonympha arcania

Veenbesparelmoervlinder	Bolaria aquilonais
Veenhooibeestje	Coenonympha tullia
Veldparelmoervlinder	Melitaea cinxia
Woudparelmoervlinder	Melitaea diamina
Zilvervlek	Clossiana euphrosyne

<u>Vaatplanten</u>	
Groot zee gras	Zostera marina

B. Soorten genoemd in bijlage IV Habitatrichtlijn

<u>Zoogdieren</u>	
Baardvleermuis	Myotis mystacinus
Bechstein's vleermuis	Myotis bechsteinii
Bever	Castor fiber
Bosvleermuis	Nyctalus leisleri
Brandt's vleermuis	Myotis brandtii
Bruinvis	Phocoena phocoena
Euraziatische lynx	Lynx lynx
Franjestaart	Myotis nattereri
Gewone dolfin	Delphinus delphis
Gewone dwergvleermuis	Pipistrellus pipistrellus
Gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus
Grijze grootoorvleermuis	Plecotus austriacus
Grote hoefijzerneus	Rhinolophus ferrumequinum
Hamster	Cricetus cricetus
Hazelmuis	Muscardinus avellanarius
Ingekorven vleermuis	Myotis emarginatus
Kleine dwergvleermuis	Pipistrellus pygmaeus
Kleine hoefijzerneus	Rhinolophus hipposideros
Laatvlieger	Eptesicus serotinus
Meervleermuis	Myotis dasycneme
Mopsvleermuis	Barbastella barbastellus
Nathusius' dwergvleermuis	Pipistrellus nathusii
Noordse woelmuis	Microtus oeconomus
Otter	Lutra lutra
Rosse vleermuis	Nyctalus noctula
Tuimelaar	Tursiops truncatus
Tweekleurige vleermuis	Vespertilio murinus
Vale vleermuis	Myotis myotis
Watervleermuis	Myotis daubentonii
Wilde kat	Felis silvestris
Witflankdolfijn	Lagenorhynchus acutus
Witsnuitdolfijn	Lagenorhynchus albirostris

<u>Reptielen en amfibieën</u>	
Boomkikker	Hyla arborea
Geelbuikvuurpad	Bombina variegata
Gladde slang	Coronella austriacus
Heikikker	Rana arvalis

Kamsalamander	Triturus cristatus
Knoflookpad	Pelobates fuscus
Muurhagedis	Podarcis muralis
Poelkikker	Rana lessonae
Rugstreepad	Bufo calamita
Vroedmeesterpad	Alytes obstetricans
Zandhagedis	Lacerta agilis

<u>Dagvlinders</u>	
Donker pimperlblauwtje	Maculinea nausithous
Grote vuurvlinder	Lycaena dispar
Pimperlblauwtje	Maculinea teleius
Tijmblauwtje	Maculinea arion
Zilverstreephooibeestje	Coenonympha hero

<u>Libellen</u>	
Bronslibel	Oxygastra curtisii
Gaffellibel	Ophiogomphus cecilia
Gevlekte witsnuitlibel	Leucorrhinia pectoralis
Groene glazenmaker	Aeshna viridis
Noordse winterjuffer	Sympecma paedisca
Oostelijke witsnuitlibel	Leucorrhinia albifrons
Rivierrombout	Stylurus flavipes
Sierlijke witsnuitlibel	Leucorrhinia caudalis

<u>Vissen</u>	
Houting	Conegonus oxyrrhynchus
Steur	Acipenser sturio

<u>Vaatplanten</u>	
Drijvende waterweegbree	Luronium natans
Groenknolorchis	Liparis loeselii
Kruipend moerasscherm	Apium repens
Zomerschroeforchis	Spiranthes aestivalis

<u>Kevers</u>	
Brede geelrandwaterroofkever	Dytiscus latissimus
Gestreepte waterroofkever	Graphoderus bilineatus
Heldenbok	Cerambyx cerdo
Juchtleerkever	Osmoderma eremita

<u>Weekdieren</u>	
Bataafse stroommossel	Unio crassus
Platte schijfhoren	Anisus vorticulus

Vogels

<u>Vogels</u>	
Alle inheemse vogelsoorten	

Bijlage 1: Overzicht van mogelijkheden tot vrijstelling van de vergunningplicht voor waterschappen

Categorie	Vrijstelling van de verbodsbepalingen:	Algemene soorten	Juridisch zwaarder beschermde soorten	
		Soorten van tabel 1	Soorten van tabel 2	Soorten van tabel 3 en vogels
Bestendig beheer en onderhoud	Art. 8 t/m 12			
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	Art. 8 t/m 12			

Legenda

	Algehele vrijstelling, mits voldoende voorzorgsmaatregelen zijn getroffen (algemene zorgplicht)
	Vrijstelling, mits in het bezit van een goedgekeurde gedragscode. Zonder goedgekeurde gedragscode is een ontheffing verplicht
	Ontheffing verplicht

NB. In alle situaties geldt:

- algemene zorgplicht is verplicht;
- een activiteit mag nooit leiden tot een bedreiging van een populatie van een beschermde soort in de desbetreffende omgeving ('geen aantasting van de gunstige staat van instandhouding van een soort').

Bijlage 2: Achtergronden bij de Flora- en faunawet en de gedragscode

De Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet beoogt de bescherming van in het wild levende planten en dieren. Dit gebeurt onder meer door middel van:

- een algemene zorgplicht;
- enkele verbodsbepalingen.

Voor de verbodsbepalingen kent de Flora- en faunawet zowel vrijstellingsmogelijkheden als een ontheffingsplicht. Ontheffingen en vrijstellingen worden alleen verleend indien werkzaamheden geen afbreuk doen aan de duurzame instandhouding van de onderhavige planten- of dierpopulatie(s). Voor soorten die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn worden genoemd en voor de per Algemene Maatregel van Bestuur ('Vrijstellingsbesluit') aangewezen zeldzame en bedreigde soorten gelden daarnaast verzwaarde eisen.

Algemene zorgplicht

Artikel 2 van de Flora- en faunawet formuleert de algemene zorgplicht aldus:

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving;
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

Verbodsbepalingen

De volgende artikelen zijn in dit kader relevant:

Artikel 8

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11

Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Het wettelijk regime voor de juridisch zwaarder beschermde soorten

Regime ten aanzien van de soorten uit tabel 2

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als:

- 1) bestendig beheer en onderhoud
- 2) bestendig gebruik
- 3) ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

geldt een vrijstelling voor de soorten in tabel 2 voor artikel 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie goedgekeurde gedragscode.

Voor andere activiteiten dan hierboven genoemd is voor de soorten in tabel 2 een ontheffing nodig. Een ontheffingaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort' (zgn. lichte toets).

Regime ten aanzien van de soorten uit tabel 3

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als:

- 1) bestendig beheer en onderhoud
- 2) bestendig gebruik

geldt een vrijstelling voor de soorten in tabel 3 voor artikel 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie goedgekeurde gedragscode.

Deze vrijstelling is enigszins beperkt. Voor activiteiten die zijn te kwalificeren als:

- 1) bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw
- 2) bestendig gebruik

geldt geen vrijstelling voor artikel 10 van de Flora- en faunawet (opzettelijke verstoring). Alsdan zal een ontheffing aangevraagd moeten worden.

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als:

- 1) ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

geldt voor soorten in tabel 3 geen vrijstelling voor overtreding van de artikelen 8 tot en met 12, ook niet op basis van een gedragscode. Voor deze situaties dient een ontheffing te worden aangevraagd.

Een ontheffing is nodig als de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats van een soort niet kan worden gegarandeerd door mitigerende maatregelen. Het gaat hierbij om de functies van het leefgebied, die er voor zorgen dat een soort succesvol kan rusten of voortplanten. Bijvoorbeeld migratieroutes of foerageergebieden.

Bij de beoordeling door de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie komen de volgende vragen aan de orde:²⁰

1. is er sprake van een bij de wet genoemd belang, zoals volksgezondheid of openbare veiligheid?²¹
2. is er geen andere bevredigende oplossing?
3. komt de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in gevaar?

De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie beoordeelt vervolgens of het wettelijk belang zwaarder weegt dan het overtreden van de verbodsbepaling(en).

²⁰ Zie uitgebreider: de brochure Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet (http://www.hetinvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=41764).

²¹ Voor een meer uitgebreide opsomming van belangen zie verwezen naar pagina 17 van de brochure Buiten aan het Werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren! (http://www.hetinvloket.nl/portal/page?_pageid=122.1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=19605).

Voor soorten als genoemd in bijlage 1 van het Vrijstellingsbesluit kan ontheffing worden aangevraagd op grond van de belangen uit dit besluit. De meest voorkomende belangen waarvoor in de praktijk ontheffing wordt aangevraagd zijn:²²

- bescherming van flora en fauna (b);
- volksgezondheid of openbare orde (d);
- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten (e);
- uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling (j).

Voor soorten als genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn geldt dat alleen ontheffing kan worden verkregen op grond van een belang uit de Habitatrichtlijn. Dat zijn:

- bescherming van flora en fauna (b);
- volksgezondheid of openbare orde (d);
- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten (e).

Vogels

Voor vogels kan alleen ontheffing worden verkregen op grond van een belang uit de Vogelrichtlijn. Dat zijn;

- bescherming van flora en fauna (b);
- veiligheid van het luchtverkeer (c);
- volksgezondheid of openbare orde (d).

De Gedragscode volgens het Vrijstellingsbesluit

Om als vrijstelling voor de vergunningplicht te gelden dient een gedragscode te worden goedgekeurd door de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie. Artikel 16c van het Vrijstellingsbesluit geeft aan:

1. *Een gedragscode, als bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, wordt slechts goedgekeurd, indien hierin een wijze van uitvoering van werkzaamheden of gebruik is beschreven waarmee naar het oordeel van Onze Minister afdoende gewaarborgd is dat ten aanzien van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten:*
  - *geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;*
  - *zorgvuldig wordt gehandeld, hetgeen inhoudt dat:*
    - 1e. *slechts werkzaamheden verricht worden of gebruik plaatsvindt waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten;*
    - 2e. *wat betreft dieren voorafgaand en tijdens de werkzaamheden of het gebruik in redelijkheid alles wordt verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat:*
      - i. *de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden gedood, verwond, gevangen, bemachtigd of met het oog daarop worden opgespoord;*
      - ii. *nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfsplaatsen van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd, vernield, uitgehaald, weggenomen of verstoord;*
      - iii. *eieren van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd of vernield.*
2. *Onze Minister kan het goedkeuringsbesluit intrekken, indien naar zijn oordeel de staat van instandhouding van de soorten, bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, of de trend van de staat van instandhouding van deze soorten daartoe noodzaakt.*

²² De letter verwijst naar de corresponderende letter in artikel 2 van het Besluit vrijstelling bescherming dier- en plantensoorten ('Vrijstellingsbesluit').

Onder de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten verstaat men de Vrijstellingsbesluitcategorieën: 'habitatrichtlijnsoorten', 'soorten van bijlage 1 bij het Vrijstellingsbesluit', 'vogels' en 'overige soorten'. Deze soorten komen overeen met de soorten in hoofdstuk 5 van dit document.

Het Vrijstellingsbesluit licht de gedragscode vervolgens als volgt toe:

'In het Vrijstellingsbesluit worden (aan de gedragscode, red.) geen eisen gesteld. Het bedrijfsleven kan daar zelf een invulling aan geven. (...) Hoe concreter en duidelijker de gedragscode is, des te gemakkelijker kan worden aangetoond dat gehandeld is conform de gedragscode. Daarnaast ligt het in de rede dat de sectoren in bepaalde fasen van de werkprocessen gegevens vastleggen. Hierbij kan gedacht worden aan gegevens over de beschermde planten en dieren die bij een bepaald project bij inventarisaties aangetroffen zijn. Dergelijke documenten kunnen bijdragen om aan te tonen dat conform de goedgekeurde gedragscode gehandeld is.'

(...)

'De opsteller van een gedragscode dient te bezien welke invloed door hem uit te voeren werkzaamheden of gebruik heeft op beschermde soorten. Indien van de werkzaamheden of het gebruik wezenlijke invloed uitgaat op beschermde soorten, zal de gebruiker de uitvoering van de werkzaamheden of het gebruik dusdanig dienen aan te passen dat die wezenlijke invloed vermeden kan worden.

Om wezenlijke invloed te vermijden, kan het bijvoorbeeld noodzakelijk zijn het leefgebied van de soort te behouden. Indien het leefgebied bij de werkzaamheden of het gebruik toch vernietigd dient te worden, kan het ter voldoening aan de zorgvuldigheidsnormen nodig zijn om compenserende maatregelen te treffen.

In het kader van zorgvuldig handelen is ook de planning van belang. Om wezenlijke invloed te voorkomen kan het nodig zijn dat werkzaamheden en gebruik niet verricht worden in de voortplantings- of broedtijd. In de gedragscode kan beschreven worden hoe hiermee omgegaan wordt.

Wat betreft dieren houdt het zorgvuldig handelen voorts in elk geval in dat al het redelijke wordt gedaan of gelaten om te voorkomen dat dieren bijvoorbeeld worden gedood of opzettelijk verontrust. Dit kan in een gedragscode verankerd worden door een beschrijving te geven van de werkprocessen of de wijze van gebruik in relatie tot de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde beschermde diersoorten. Zo kan bijvoorbeeld worden beschreven dat bij het kappen van bomen in het broedseizoen, bomen gespaard worden waarin zich een nest met een broedende vogel bevindt en geen werkzaamheden worden uitgevoerd binnen een bepaalde afstand tot bomen waarin zich nesten met broedende vogels bevinden.'

Handhaving

Over de handhaving van de Flora- en faunawet in het algemeen en de rol van de gedragscode stelt de Toelichting op het Vrijstellingsbesluit:

'De gebruiker dient ten genoegen van de handhaver aan te tonen dat hij handelt conform de goedgekeurde gedragscode. De bewijslast ligt derhalve bij de gebruiker van de vrijstellingen. De gebruiker van de vrijstellingen is vrij om te bepalen hoe hij dit aantoont.

Over het algemeen zal een gedragscode die concreet en duidelijk geformuleerd is het voldoen aan de bewijslast vergemakkelijken. Het verdient aanbeveling bij het opstellen van de gedragscode reeds rekening te houden met de bewijslast. Voorts kan het vastleggen van gegevens in bepaalde fasen van de werkprocessen bijdragen aan het voldoen aan de bewijslast, bijvoorbeeld gegevens over de beschermde dieren en planten die zijn aangetroffen bij de inventarisaties.'

Het verdient derhalve aanbeveling om gegevens over de aanwezigheid van beschermde soorten én over uw werkwijze goed te documenteren. Dit geldt overigens in alle gevallen, ook als er niet volgens deze gedragscode wordt gewerkt.

Bijlage 3: Goedkeuringsbesluit

PM